

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

УДК 347.91+343.11(477)

Стефанов С. О., Одеський окружний
адміністративний суд

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЕКТУ «ЕЛЕКТРОННИЙ СУД» ПРИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

У статті розглядається процес правового регулювання впровадження в українському судочинстві передових досягнень у сфері сучасних інформаційних технологій. У хронологічному порядку здійснюється аналіз деяких нормативно-правових актів, які регламентують процес використання в судочинстві України «Електронного суду». Дається визначення «Електронного суду» з точки зору його змісту. Враховуючи новизну проблематики, на підставі дослідження проблем правового регулювання пілотного проекту «Електронний суд», автор робить висновок про необхідність внесення змін та доповнень в процесуальне законодавство України.

У цей час інформаційні технології все активніше інтегруються в українське бізнес-середовище, стаючи з нею єдиним цілим, не залишаючи без уваги сучасні інформаційні технології та правове співтовариство України. В останні роки практики сфери судочинства та вчені все частіше говорять про необхідність впровадження сучасних інформаційних технологій у діяльність судів, шляхом підвищення рівня комп'ютеризації та ефективності використання комп'ютерної техніки в діяльності судів; створення інформаційних систем і ресурсів, які забезпечують підвищення ефективності діловодства в судах,

а також розширення переліку та поліпшення якості інтерактивних послуг, що надаються суб'єктам підприємництва та населенню; підвищення рівня комп'ютерної грамотності та вдосконалення практичних навичок суддів і працівників судів по використанню в роботі сучасної комп'ютерної техніки та інформаційних технологій; забезпечення інформаційної безпеки, безпечного документообігу в системі судів.

20 травня 2015 року Указом Президента України № 276/2015 була затверджена «Стратегія реформування судоустрою, судочинства і суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 роки».

Метою даної стратегії є визначення пріоритетів реформування системи судоустрою, судочинства й суміжних правових інститутів для практичної реалізації принципу верховенства права та забезпечення функціонування судової влади. При цьому закріплені основні завдання стратегії, а саме: визначення кола проблем і визначення їх причин, які необхідно усунути шляхом реформування судоустрою, судочинства і суміжних правових інститутів; визначення напрямів, заходів та етапів реформування судоустрою, судочинства і суміжних правових інститутів; забезпечення належного рівня координації та стратегічного планування процесу реформування; визначення орієнтирів для розробки відповідного плану дій з реалізації стратегії, а також очікуваних результатів і показників реалізації реформи системи судоустрою, судочинства і суміжних правових інститутів; підвищення ступеня довіри суспільства до органів судової влади.

Враховуючи актуальність затвердженої стратегії та її життєву необхідність для всього громадянського суспільства України, слід зазначити необхідність впровадження сучасних інформаційних технологій в українське судочинство з урахуванням вже наявних напрацювань. Вимогою сьогодення стає ефективна діяльність судів України по захисту прав, інтересів і свобод громадян з урахуванням існуючих можливостей і досягнень у сфері застосування інформаційних технологій, що дозволяють в режимі он-лайн в будь-який зручний час для учасника судового процесу спостерігати за конкретною справою.

На даному напрямку вітчизняна Феміда спільно з вченими має певні досягнення. В Україні обговорюються широко відомі в колі фахівців судочинства розробки, пропозиції Желтухіна Є., Пошелюжної Ж., Проценко М., Сахарової Ю. Сьогодні українське судочинство від теоретичних напрацювань, пілотних проектів та електронного документообігу переходить до впровадження новачків у сфері інформаційних технологій.

Застосування технічних засобів фіксації судових засідань починаючи з 2005 року, використання Автоматизованої системи діловодства суду та Автоматизованої системи документообігу суду в роботі судів,

починаючи з 1998 року, Єдиний реєстр судових рішень, новий спосіб участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції, запроваджений Законом України від 04.07.2012 № 5041-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України відносно участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції» стало практично стартом для впровадження сучасних інформаційних технологій в українському судочинстві. Наступним важливим і відповідальним етапом має стати широке впровадження в практику українського судочинства напрацьованих в рамках проекту «Електронний суд».

Процес становлення та здійснення проекту «Електронного суду» в Україні тісно пов'язаний з Законом України «Про Судоустрій і статус суддів», Положенням про Державну судову адміністрацію України, затвердженого рішенням Ради суддів України від 22 жовтня 2010 року № 12, Рішенням Ради суддів України від 29 лютого 2008 року № 38 відносно створення Єдиної судової інформаційної системи, керуючись нормами яких Державною судовою адміністрацією України запроваджено пілотні проекти відносно обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу.

Розроблений Державною судовою адміністрацією України спільно з Державним підприємством «Інформаційні судові системи» проект «Електронний суд» поступово впроваджується в практику судів з кінця 2011 року.

Найбільш популярний і широко вже вивчений етап цього проекту – SMS-повідомлення. Його реалізації сприяла відсутність у процесуальному законодавстві України перепон, а саме: у Кримінально-процесуальному та Цивільно-процесуальному кодексах України. З метою своєчасного інформування учасників судового процесу про час і місце розгляду справи з 1 жовтня 2013 року в місцевих та апеляційних загальних судах запроваджено порядок направлення судами учасникам процесу текстів судових повісток у вигляді SMS-повідомлень. За інформацією Державної судової адміністрації України, зараз технічна можливість направлення SMS-повідомлень реалізована у всіх місцевих та апеляційних загальних судах. Однак використовується це не всіма, зважаючи на відсутність заяви від учасників процесів, враховуючи для того, щоб учасникам процесу приходили SMS-повідомлення від суду, необхідно заздалегідь написати заяву про намір отримувати судові повістки в електронному вигляді за допомогою SMS. Для аналізу результативності цього етапу проекту було залучено ДП «Інформаційні судові системи».

На виконання наказу Державної судової адміністрації України від 07 вересня 2012 року № 105 «Про реалізацію пілотного проекту відносно обміну електронними документами між судом та учасниками

судового процесу» розпочато роботу проекту «Електронний суд» в Україні в таких судах, як Святошинський районний суд міста Києва та Апеляційного суду Дніпропетровської області з 15 жовтня 2012 року; Господарський суд Вінницької області, Севастопольський апеляційний господарський суд, Харківський Окружний адміністративний суд, Харківський адміністративний апеляційний суд з 26 листопада 2012 року. Крім того цим наказом затверджено Тимчасовий регламент обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу та зазначено, що електронні документи надсилаються до суду паралельно з документами у паперовому вигляді, перелік яких та порядок надсилання визначено відповідним процесуальним законодавством України.

З 10 січня 2013 року на підставі наказу Державної судової адміністрації України від 04 січня 2013 року № 3 «Про внесення змін до наказу ДСА України від 07.09.2012 № 105» розширено перелік судів, які беруть участь у проекті «Електронний суд». До участі у проекті приєдналися: Голосіївський районний суд міста Києва, Дарницький районний суд міста Києва, Деснянський районний суд міста Києва, Дніпровський районний суд міста Києва, Оболонський районний суд міста Києва, Печерський районний суд міста Києва, Подільський районний суд міста Києва, Солом'янський районний суд міста Києва, Шевченківський районний суд міста Києва.

З 17 червня 2013 року згідно з наказом Державної судової адміністрації України від 31 травня 2013 року № 72 «Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу» зі змінами внесеними наказом Державної судової адміністрації України від 14 червня 2013 року № 81, у всіх місцевих та апеляційних судах загальної юрисдикції запроваджено порядок, щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу в частині надсилання судом таким учасникам процесуальних документів в електронному вигляді, паралельно з документами у паперовому вигляді. Відбулося оприлюднення на веб-сайтах судів, а також інформаційних стендах в приміщеннях судів інформаційних повідомлень про початок дії проекту щодо надсилання судом електронних документів учасникам судового процесу.

До 17 червня 2013 року вказаний порядок було запроваджено у 15 судах загальної юрисдикції. З вересня 2015 два суди в Одеській області – Київський районний суд м.Одеси та Овідіопольський районний суд за матеріальної підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) почали впроваджувати систему електронного обміну процесуальними документами в судові провадження. Діяльність

судів в межах пілотного проекту «Електронний суд» врегульована нормами Тимчасового регламенту обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу.

За своєю структурою Регламент визначає порядок реєстрації в Системі «Електронний суд», роботи Користувача в Системі, подачі Користувачем електронних документів до суду, отримання електронних документів судом; надсилання електронних документів судом Користувачеві.

Регламент закріплює поняття таких термінів як: електронна адреса; система обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу; учасники судового процесу; база даних Системи; персональний кабінет Користувача; власник та адміністратор Системи.

Регламент зазначає, що подання учасниками судового процесу до суду документів здійснюється в електронному вигляді, а також надсилається таким учасникам процесуальних документів в електронному вигляді, паралельно з документами у паперовому вигляді відповідно до процесуального законодавства.

Згідно Регламенту документи можуть бути подані до суду Користувачем і надіслані йому судом в електронному вигляді лише після реєстрації в Системі, розміщеної на офіційному веб-порталі судової влади України. При реєстрації у Системі Користувач обов'язково заповнює спеціальну форму реєстрації. В формі реєстрації Користувач обов'язково надає зразок електронного цифрового підпису, який буде застосовуватися під час листування з судами у Системі з використанням електронної адреси. Системою здійснюється перевірка відповідності зразку електронного цифрового підпису наданого Користувачем, шляхом надсилання автоматичного запиту до відповідного центру сертифікації електронних цифрових підписів. Результати реєстрації додаються до бази даних Системи на веб-порталі судової влади й можуть використовуватися Користувачами та судами для надіслання процесуальних та інших документів один одному.

Тексти процесуальних документів, які адресовані суду, повинні бути створені Користувачами за допомогою розміщеної в Системі форми шаблону або за допомогою іншого редактора текстів з подальшим перенесенням створеного документа у форму шаблону й скріплюються електронним цифровим підписом.

Документи, які подаються в якості доказів або інших письмових матеріалів, подані Користувачем самостійно або на вимогу суду, повинні бути переведені в електронний вигляд за допомогою засобів сканування, враховуючи вимоги до них, а саме те, що документи

повинні бути відскановані в чорно-білому кольорі в форматі Adobe PDF (якість – 200 точок на дюйм (dpi) для збереження всіх автентичних ознак дійсності, а саме, графічного підпису особи, печатки, кутового штампу бланка, інших ознак). Розмір файлу не може перевищувати 10 Мб. На вимогу суду, подані в електронному вигляді документи та матеріали, повинні бути надані особами, які беруть участь у справі в оригіналі.

Обов'язковою вимогою закріпленою у Регламенті є те, що всі процесуальні документи, які надсилаються до суду електронною поштою повинні бути скріплені електронним цифровим підписом, відповідно до Закону України «Про електронний цифровий підпис».

Паралельно із поданими електронними документами Користувач заповнює електронну форму реєстраційної картки вхідної кореспонденції, яка буде містити інформацію щодо реквізитів документа та буде обліковуватися в автоматизованій системі документообігу суду.

Співробітником служби діловодства суду, відповідальним за прийняття документів в електронному вигляді, здійснюється перегляд документів, які надходять до суду в електронному вигляді, який повинен переконатися в тому, що документи, які надійшли в систему подачі документів, доступні для прочитання, адресовані суду, оформлені відповідно до Регламенту та вчиняє дії по складанню та направленню відповідного повідомлення Користувачеві. Права доступу до електронних документів, які надійшли на адресу суду надаються суддям, у провадженні яких перебувають відповідні судові справи.

Суд після виготовлення та підписання процесуального документа паралельно надсилає електронні копії процесуального документа, скріплені електронним цифровим підписом судді, електронною поштою на поштову скриньку учасника судового процесу, якщо такий учасник зареєстрований в Системі як Користувач. При цьому отримання електронного підтвердження доставки електронного листа в поштову скриньку Користувача є тестовим підтвердженням факту належного повідомлення Користувача судом.

Таким чином аналізуючи, зміст Тимчасового регламенту обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу слід відзначити його узагальненість і необхідність доопрацювання з внесенням доповнень. Це пояснює той факт, що враховуючи вже існуючу Автоматизовану систему діловодства суду та Автоматизовану систему документообігу суду які використовуються судами з 2011 року до перспективних розробок на майбутнє Державне

підприємство «Інформаційні судові системи» разом з Державною судовою адміністрацією України зазначає:

- надсилання статистичних звітів через АСДС після підписання електронним цифровим підписом;
- побудова засобами ДСА України та засобами АСДС бюлетенів та інших зведених звітів;
- індексація документів/справ та швидкий пошук за контекстом;
- можливість отримання документів від сторін процесу в електронному вигляді;
- сплата за роздруківку сторінок тексту отриманих матеріалів;
- кодекси щодо необхідності прийняття судами електронних справ, які підписані електронним цифровим підписом;
- сканування всіх матеріалів справи при реєстрації;
- внесення всіх процесуальних документів в електронну справу;
- доступ сторін по справі до справи через веб сайт;
- використання однієї програми для всіх типів судів;
- централізоване зберігання даних.

Шляхом внесення певних змін та доопрацювання Положення про автоматизовану систему документообігу суду у редакції 2010 року Державною судовою адміністрацією України разом з Державним підприємством «Інформаційні судові системи» частково впроваджено деякі механізми щодо застосування інформаційних технологій, які в певній мірі ще знаходяться в процесі доопрацювання і закріплені в Положенні про автоматизовану систему документообігу суду, затверджене рішенням Ради суддів України від 2 квітня 2015 року. Тим більше, залишаються без необхідного правового врегулювання ряд важливих питань, наприклад, пов'язаних з відповідальністю користувачів даної системи в аспекті їх сумлінності; взаємозв'язок Системи з базами даних державних органів та установ таких як Фіскальна служба, Реєстраційні органи, Виконавча служба, Митні органи та ін...

Тенденції розвитку сучасного українського суспільства і стрімкі зміни в українському процесуальному законодавстві свідчать про те, щоб зробити правосуддя більш доступним для громадян, прискорити процес подачі документів і отримання їх від суду, здешевити судовий процес як для сторін, так і для держави, можливе за допомогою впровадження сучасних інформаційних технологій, а саме: впровадженням елементів проекту «Електронний суду», що і слід визнати його метою. Сторона у справі повинна не тільки зареєструватися на судовому порталі і разом з позовом подати заяву до суду про бажання отримувати процесуальні документи в електронному вигляді, як це на сьогодні представлено на сайтах Державної судової адміністрації України

та судів, а й мати можливість доступу, як правило до всіх документів, які знаходяться у провадженні суду в рамках конкретної справи. Як мені здається, винятком є ті документи, які містять регламентовані чинним українським законодавством обмеження для доступу до них, наприклад, містять гриф «Тасмно» або «Особливо тасмно»; матеріали по справах, які розглядаються в закритих судових засіданнях.

Аналізуючи можливості впровадження сучасних інформаційних технологій в українське судочинство з урахуванням напрацювань Державної судової адміністрації України спільно з Державним підприємством «Інформаційні судові системи», слід також визначити зміст поняття «електронний суд», як сукупність елементів електронних інформаційних технологій, застосованих у судовому провадженні на додаток до системи документообігу на паперових носіях, які дозволяють:

- прискорити розгляд справ;
- зробити доступними всім учасникам судочинства судових процедур, документів та інформації;
- брати участь у здійсненні процесу руху документів як всередині суду, так і з одного суду до іншого в рамках судового провадження;
- оперативно повідомляти та інформувати учасників судових процесів про всі зміни у виробництві конкретної справи;
- скоротити часові витрати на передачу інформації як апаратом судів, учасниками судових процесів, так і суддею безпосередньо;
- своєчасно вносити інформацію в електронні реєстри судових рішень;
- економити кошти на роздруківку документів, відправку їх поштою зв'язком;
- обмежити різного роду зловживання з боку посадових осіб судів;
- максимально використовувати бази даних державних органів та установ.

Виконання зазначених завдань допоможе здійснювати контроль за роботою судів, в цілому, і діяльність суддів, помічників і секретарів суддів, працівників канцелярій судів, зокрема.

Слід зазначити, що реалізація проекту «Електронний суд» – це новація, результати якої реально можуть довести та сприяти її законодавчого врегулювання, щоб уникнути недоцільних витрат часу і коштів, як під час розгляду судових справ, так і при підготовці їх до розгляду. Тому «Електронний суд» слід розглядати не тільки в рамках відносин, які існують між судом і учасниками судового процесу, а набагато ширше – це потребує законодавчого врегулювання процесу використання

сучасних інформаційних технологій в роботі суду. Положення Законів України «Про Електронний цифровий підпис», «Про електронні документи та електронний документообіг», Інструкції з діловодства у судах, Положення про автоматизовану систему документообігу суду і ряд інших містять регламентацію тільки частини правових аспектів діяльності «Електронного суду». Паралельно з реалізацією проекту «Електронний суд» необхідно вже вести роботу з розробки проекту Закону України «Про Електронний суд».

При масі позитивних аспектів проекту «Електронний суд» треба розуміти, що неможливо судовий процес замінити «електронним», так як тільки безпосередній огляд і дослідження оригіналів документів, доказів у справі, за рівної участі сторін надає суду можливість визначити законність чи незаконність вимог сторін, правомірність дій чи бездіяльності відповідача. При цьому тільки усний судовий процес може дозволити суду неупереджено і об'єктивно вислухати й оцінити докази й аргументи сторін. Тому «електронний суд», на сьогоднішній день, з урахуванням попиту успішного функціонування у таких країнах як Італія, Австралія, Німеччина, Азербайджан, Росія, як мінімум, поки може бути тільки додатковим, зручним для всіх учасників судового процесу, засобом зв'язку та отримання інформації.

В статье рассматривается процесс правового регулирования внедрения в украинском судопроизводстве передовых достижений в сфере современных информационных технологий. В хронологическом порядке делается анализ некоторым нормативно-правовым актам регламентирующим процесс использования в судопроизводстве Украины «Электронного суда». Дается понятие «Электронного суда» с точки зрения его содержания. Учитывая новизну проблематики, на основании исследования проблем правового регулирования пилотного проекта «Электронный суд», автор делает вывод о необходимости внесения изменений и дополнений в процессуальное законодательство Украины.

The article deals with the process of legal regulation of the introduction of advanced achievements in the field of modern information technologies in the Ukrainian judicial system. Some legal acts regulating process of using «E-court» proceedings in Ukraine are chronologically analyzed. The concept of the «E-court» is given in terms of its content. Taking into account the novelty of the issue, having studied the problems of legal regulation of the pilot project of the «E-court», the author concludes the need for changes and amendments to the procedural legislation of Ukraine.